УДК 94(470.41)

А.М. Гайнетдинов

КАЗАН ГУБЕРНАСЫ МАМАДЫШ ӨЯЗЕ ШЕПШЕҢӘР АВЫЛЫ ТАРИХЫННАН (XVII гасырның икенче яртысы – XVIII гасыр)

Статья посвящена истории деревни Шепшенар Кукморского района Республики Татарстан. В ней приводятся история ее возникновения, существующие версии происхождения названия населенного пункта, ее планировка, некоторые статистические данные по численности населения, результаты генетического исследования жителей.

Ключевые слова: Шепшенар, Кукморский район, название, население, численность, планировка, гаплогруппы.

The article is devoted to the history of the village of Shepshenar in the Kukmor district of the Republic of Tatarstan. It contains the history of its origin, the existing versions of the origin of the name of the settlement, its layout, some statistical data on the population, the results of a genetic study of the inhabitants.

Keywords: Shepshenar, Kukmor district, name, population, number, layout, haplogroups.

Шепшеңәр – Татарстан Республикасы Кукмара районы составындагы сала. Ул Кукмара шәһәреннән 27 километр көньяктарак, Мишә елгасының югары агымы буенда урнашкан. Авыл 1920 елга кадәр Казан губернасы Мамадыш өязе Петропавел волостена кергән. Аннан соң – ТАССРның Мамадыш кантонына, 1930 елдан – Тәкәнеш, 1932 елдан – Кукмара, 1935 елдан – тагын Тәкәнеш, 1963 елдан – Саба, 1965 елдан кабат Кукмара районнары составында торган. Шундый төрле бүленешләр шуның белән аңлатыла ки, Шепшеңәр саласы Кукмара, Саба, Тәкәнеш кебек район үзәкләренә чагыштырмача бер тирә якынлыкта торган, шуңа күрә җитәкче-түрәләр аны төрле елларда төрле районнар составына кертергә мәҗбүр булганнар.

Шепшеңәр атамасының килеп чыгышы хакында ике төрле фараз бар. Беренчесе, иң популяры – әлеге атама русча «щепки» дигән сүздән алынган, имеш. Каяндыр билгесез кешеләр килеп, бу тирәдә өйләр салырга тотынганнар икән. Бурадан йортлар салганда, аның йомычкалары Мишә елгасына төшеп агып киткән. Завод-Нырты авылы урыслары елга буйлап аккан йомычкаларны күреп: «Щепки, щепки», – дигәннәр, янәсе. Шуннан соң саланы «щепки» сүзенә охшатып, Шепшеңәр дип йөртә башлаганнар, ди.

Авылда сакланган риваятьләргә күрә, элек бу тирәләрдә карурман булган. Рус булмаган халыкларны чукындыру сәясәте вакытында берничә татар нәселе вәкилләре шушы урманга качкан.

Кыскача авыл тарихын язып калдырган Һәдия апа Дәүләтшина үзенең дәфтәрендә бу хәлләрне болай тасвирлаган: «Иң беренче итеп Шепшеңәр сүзе каян чыкканын языйм әле. Элек, бик күп еллар элек була инде бу, кара урман була бу урында. Татарларны чукындыру заманасында шушы урман эченә өч нәсел кешеләре яшеренгән була, болар: Бакый, Гобәй, һәм бер чирмеш (бу мөселман динендәге кеше була). Болар өй салганда, йомычкалары Завод-Нырты саласына агып төшә һәм, монда кешеләр булырга тиеш, дип, эзлиләр һәм табалар боларны. Шипке дип сөйли урыслар, менә шуннан татарчалатып Шепшеңәр була. Кеше сөйләве буенча болар».

Икенче фаразга ышанганда, «Шепшеңәр» атамасы «шөпшә» сүзеннән чыккан. Имеш, элек авылда бик күп шөпшәләр булган, ди. Шуңа күрә аны шулай атаганнар, янәсе.

Бу фикерләр бүгенге көндә фәкать фараз булып кала. «Щепки», «шөпшә» сүзләренең лексик яктан зур үзгәреш кичергән булуы шул хакта сөйли. Гадәттә, элгәрләребез авылларга мәгънәле исемнәр куша торган булган.

Безнең фикеребезчә, сала атамасы мари телендәге өч сүздән барлыкка килгән. «Шып» – «тыныч», «ший» – «көмеш», «эңер» – «елга», ягъни мари телендә «Шепшеңәр» атамасы «тыныч, көмеш елга» дигәнне аңлата. Әгәр Татарстандагы башка татар авылларының исемнәрен карасак, аларның күбесенең этимологиясен мари, удмурт яки чуваш телләре белән җиңел бәйләп була. Кукмара районындагы күп кенә елгаларның атамаларын исә нәкъ менә марилар кушкан. Шунысын да әйтергә кирәк: ниндидер конкрет торак пунктка атаманы үз халкы түгел, ә күрше авылларда яшәүчеләр биргән. Чөнки теге яки бу саланы күрсәтергә кирәк булганда, күрше авыл халкы шул торак пунктка үзләре уйлап чыгарып исем биргәннәр. Мәсәлән, салада берәр билгеле кеше яшәсә, аны шул кеше авылы дип йөртә башлаганнар. Мәсәлән, салада Дусай (Дусмөхәммәд) исемле берәр абруйлы кеше яшәгән икән, ул Дусай авылы дип йөртелә башлаган. Уразай (Уразмөхәммәд) исемле кеше яшәсә, Уразай авылы дип кушылган, әгәр дә, мәсәлән, Җанбулат яшәсә – Янбулат пустошь булган. Торак пункт исемнәре шулай ук табигать белән бәйле ниндидер билгеләр буенча да ясалган. Мәсәлән, авыл тирәсендә камыш бик күп үссә, авыл Камышлы булып киткән. Елга исеменнән алынган сала атамалары да байтак. Мәсәлән, Нормабаш – Норма елгасы башы, Сәрдекбаш – Сәрдек елгасы башы һ.б.

Шуңа күрә Шепшеңәр атамасының елга исеменнән (марилар кушкан исем булса да) килеп чыгуы бер дә гаҗәп түгел. Борынгы карталарны карасак, сала яныннан ике елга аккан. Беренчесе, көнчыгыш (Ятмас-Дусай авылы) ягындагысы – Зур Шепшеңәр елгасы, көнбатыш ягындагысы Кече Шепшеңәр елгасы дип аталган. Зур Шепшеңәр елгасы урманнан чыгып, хәзерге Карда бөясенә агып, аннары авыл кырые буйлап, Күкчә саласына таба юл тоткан. Кече Шепшеңәр елгасы (хәзерге Мишә елгасы башы) шулай ук урманнан чыгып, авыл

зиратына таба агып, Зур Шепшеңәр елгасы белән тоташкан. Бу елгалар элек бик тирән булган, хәзер генә алар кечкенә инешләргә әйләнгәннәр. Елгаларның атамаларын элек бу җирләрдә яшәгән чирмешләр (марилар) кушкан. Шепшеңәр саласы барлыкка килгәнче үк инде елгаларның атамалары булган. Авылга бу ике елга арасында нигез салынгач, әлбәттә, тирә-юньдә яшәүче күрше салалар халкы аны елга исеме белән атый башлаган, ягъни «Шепшеңәр елгасы буенда урнашкан авыл» дип, озын итеп түгел, кыскача «Шепшеңәр» дип кенә йөрткән. Шуңа күрә элекке галимнәр үзләренең хезмәтләрендә авылны «при речке Шепшенарка» («Шепшеңәр елгасы буенда») яки «при ключе Шепшенарка» («Шепшеңәр чишмәсе буенда») дип күрсәткәннәр.

Шулай итеп, сала марилар кушкан елга атамасын үзенә алырга мәҗбүр булган, чөнки Шепшеңәр елгасы буенда барлыкка килгән. Тик авылда бер мари да яшәмәгән, барысы да татарлар булган. Бу – борынгы документлар белән расланган факт. Бәлки, кайчандыр бу тирәләрдә марилар яшәгәннәрдер, әмма тора-бара алар бераз төньякка таба – Синәр (Синерь) елгасы буена китеп урнашканнар.

Шепшеңәр тарихын бабабыз Каим Газизов түбәндәгечә сөйли иде: «Авыл тарихларын сөйли торганнар иде. Безнең бабайлар сөйләвенчә, шушы тирәләргә Казан ягыннан килгәннәр дип тә әйтәләр. Агачларны кискәннәр, чәчәргә җир кирәк бит. Элек юан-юан чыршылар үскән монда, аларны кискәннәр. Монысы Чыршы юлы, әнә шуннан калган, хәзер басу инде. Олы юл басуы дибез, анысы Дусай авылына бара торган юл... Насыйр бабай чишмәсе булган. Башта өч кеше генә килеп урнашканнар, гел урман булган. Башта шушы тирәдәге авылларга барганнардыр инде. Арыш, арпа, солы чәчкәннәр күбрәк, бәрәңге утыртканнар, ясмыклар, борчаклар чәчкәннәр. Агач сука белән сукалаганнар, тырма ясаганнар, тырмалаганнар. Агач табаклар бар иде әүвәле» [Рамазанова, б. 108].

«Татар энциклопедиясе»ндә Шепшеңәр саласына XVIII гасыр башында нигез салынган, дип язылган [Татарская энциклопедия, с. 405]. Чынлыкта, авыл инде аңарчы ук нигезләнгән. Шепшеңәргә кагылышлы иң борынгы архив документы 1678 елга карый. Әлеге халык санын алу кенәгәсендә түбәндәге сүзләр язылган: «Деревня по ключу Шапшинар. Двор Ишмаметка Байкеева, у него дети Ищтеречко шти лет, Бегейко трех лет, платит полясака, денег девять алтын, четыре деньги, хлеба осмина ржи, овса тож, четверик ячмени» («Шепшеңәр чишмәсе янындагы авыл. Ишмәмәт Бәйкиев хуҗалыгы, аның уллары Иштирәк – алты яшендә, Бигәй – өч яшендә. Ярты ясак, 9 алтын акча, 4 акча, чирек арыш икмәге, шулай ук солы, чирек арпа түли») [РДБАА. 1209 ф., 1 тасв., 6453 эш., 2 бүлек, 932 кгз]. Димәк, шул елда салада бары тик бер генә хуҗалык булган һәм биредә Ишмәмәт (тулы исеме Ишмөхәммәд) Бәйки улы, аның хатыны (исеме язылмаган), уллары Иштирәк һәм Бигәй яшәгәннәр. Үзләре генә булганга күрә, аларның әле күптән түгел генә килгәннәре аңлашыла.

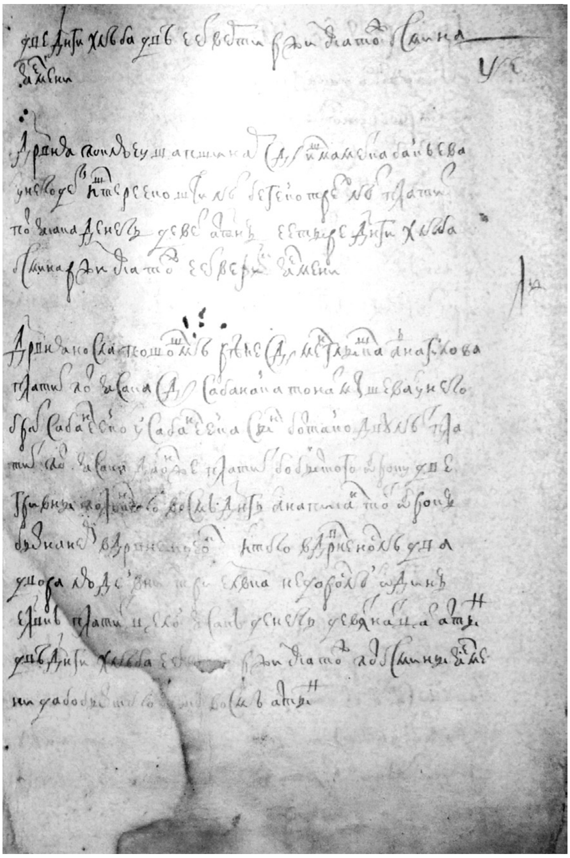

1678 елгы халык санын алу документы фрагменты (Шепшеңәрдә яшәүче халык турында язылган).
РДБАА. 1209 ф., 1 тасв., 6453 эш., 2 бүлек, 932 кгз.

Шулай итеп, әлеге документка таянып әйткәндә, Ишмәмәт Бәйки улы – Шепшеңәргә нигез салучы кеше (кызганычка каршы, аның нәсел дәвамчылары калмаган) һәм авыл 1678 елга кадәр барлыкка килгән булып чыга.

Кызганычка каршы, Шепшеңәргә кагылышлы 1710–1711 елгы Ландрат кенәгәсе сакланмаган. 1716 елгы ревизия документында әлеге кенәгәдә булган күпмедер мәгълүмат китерелгән: «Деревни Шапшинар, в ней татара, по переписи 1710 и 1711 годов написано семнатцеть дворов» («Шепшеңәр авылы, анда татарлар, 1710 һәм 1711 елгы халыкның санын исәпкә алу вакытында 17 хуҗалык дип язылган») [РДБАА. 350 ф., 2 тасв., 153 эш., 164б кгз.]. Биредә инде 17 гаилә яшәгән.

Кайбер әби-бабайлар, салага XVI гасырның икенче яртысында, ягъни төбәктә чукындыру сәясәте башлангач, кешеләр, Казан якларыннан качып, бирегә килеп утырган, дип сөйлиләр. Бу фаразны кискен инкяр итеп булмаса да, алай дияргә безнең кулда дәлилләр һәм фактлар җитми.

1716 елгы документка күз салсак, Шепшеңәрдә 8 хуҗалык булып, барлыгы 26 кеше яшәгән. Ир-атлар – 14, хатын-кызлар – 12 кеше. Барысы да татарлар [РДБАА. 350 ф., 2 тасв., 153 эш., 165б кгз.]. 1710–1711 елгы халык санын алудан соң, 7 кеше (5 ир-ат һәм 2 хатын-кыз) вафат булган, бер ир-ат качкан, бер хатын-кыз, кияүгә чыгып, авылдан киткән [РДБАА. 350 ф., 2 тасв., 153 эш., 166б–167 кгз.]. 1712 елда, ясак түли алмау сәбәпле, 9 хуҗалыктан 33 кеше (22 ир-ат һәм 11 хатын-кыз) качып китәргә мәҗбүр булган [РДБАА. 350 ф., 2 тасв., 153 эш., 165б кгз.]. Шул рәвешле, 1716 елда 9 йорт бушап калган. Ул заманнарда ясак күләме зур, чәчүлек җирләре аз булган, чөнки тирә-якта урман үскән, ә агачларны төпләп чәчүлекләр ясау тыелган. Качып китүчеләрнең күбесе ачлыктан үлгән.

1716 елда Шепшеңәрнең старостасы Уразмәт (Уразмөхәммәт) Теләүле улы, сотнигы Бикмәт (Бикмөхәммәд) Килмәк (Килмөхәммәд) улы булган [РДБАА. 350 ф., 2 тасв., 153 эш., 167 кгз.].

XVIII гасыр башында Шепшеңәрдә яшәгән кайбер кешеләрнең исемнәре сәеррәк яңгырый, әлбәттә, әмма аларны документка урыс кешеләре ничек ишеткән – шулай теркәгән. Урыс түрәләре авыл халкыннан «Исемең ничек?» дип сораган вакытта, кайчак кешеләр үзләренең тулы исемнәрен түгел, ә кыскартылган исемнәрен, хәтта кушаматларын атаганнар. Шуңа күрә борынгы архив чыганакларында әллә нинди исемнәрне очратырга мөмкин. Тик шунысы хак: Шепшеңәрдә электән үк татарлар яшәгән, башка милләт кешеләре (мәсәлән, марилар) хакында бернинди мәгълүмат юк.

Шепшеңәр авылына нигез салынганнан соң, халык тыныч-имин яшәргә өметләнсә дә, киресенчә булган. Рус дәүләте мондагы һәр кешене ясаклы крестьяннар рәтенә кертеп, зур ясаклар түләтергә тотынган. Аның күләме гаиләнең зурлыгына, күпме җиргә ия булуына караган, гаиләләр ишле, җирләре күбрәк булган саен, күбрәк түләргә мәҗбүр ителгәннәр. Ясакны акчалата, ашлык белән түләгәннәр. Игенчелек белән шөгыльләнүчеләрнең, җир начар, ташлы булганга, хәлләре мактанырлык булмаган. Ясакны түли алмаучылар, әлбәттә, каты җәзага тартылган. 1712 елда, аны түләргә хәлләре булмаганга, 9 хуҗалыктан 33 кеше (22 ир-ат һәм 11 хатын-кыз) Шепшеңәрдән качып китәргә мәҗбүр булган [РДБАА. 350 ф., 2 тасв., 153 эш., 166–167 кгз.]. Бу – бик зур сан, ярты авыл дигән сүз. Аларның язмышлары мәгълүм түгел, башка ерактагы торак пунктларга килеп кушылганнармы, яңа берәр салага нигез салганнармы, ачлыктан үлеп беткәннәрме – бер Аллаһ кына белә. 1719 елда фәкать ир-атларның санын гына исәпкә алганнар. Ул вакытта хуҗалыкларның саны 11 гә җиткән, аларда барлыгы 20 ир-ат яшәгән. Шепшеңәр халкы артканнан-арта барган һәм 1746 елда анда барлыгы 61 (документта, ни өчендер ике үлгән кешене дә кушып санаганга, 63 дип язылган) ир-ат яшәгән [РДБАА. 350 ф., 2 тасв., 1143 эш., 272б кгз.]. Ләкин 1764 елда аларның саны 39 га калган. Моның сәбәпләре төрле булган. Берничә гаилә 1749 елда хәзерге Оренбург өлкәсенә кергән Каргалы бистәсенә бәхет эзләп күченгән. Мәсәлән, Бимәкәй Ношаев үзенең балалары Хәлил, Амән, Заһир һәм оныклары белән шунда күченеп киткән [РДБАА. 350 ф., 2 тасв., 1205 эш., 19–19б кгз.]. Шулай ук Биктимер Игъмәмәт улы да шунда күченгән [РДБАА. 350 ф., 2 тасв., 1205 эш., 24 кгз.]. Аблай Төткә улы гаиләсе хәзерге Башкортстан Республикасы Кызыл Кама районы Биктимер авылына күчеп киткән [РДБАА. 350 ф., 2 тасв., 1205 эш., 21б кгз.]. Шепшеңәрдә, нигездә, игенчелек белән шөгыльләнеп көн күргәннәр. Мәгълүм булганча, Казан арты төбәгендә җир аз һәм бик уңдырышсыз булган, ә менә Уфа һәм Оренбург якларында башка җирләрдән күченеп килгән кешеләргә җир биргәннәр, шуңа күрә байтак кеше шунда юл тоткан.

Шулай ук яшь егетләрне һәрдаим рекрутлыкка, ягъни хәрби хезмәткә алганнар, шул сәбәпле дә халык саны кимегән. 1705 елда Россиядә регуляр патша армиясе оешкач, татарларны да хәрби хезмәткә алу гамәлгә кергән. Солдатлар өйләренә олыгайгач кына әйләнеп кайта алганнар, кайберәүләр сугышларда да ятып калган. Әлбәттә, солдат яраланса яки авырса, иртәрәк тә кайта алган. Кануннар нигезендә авыл халкы солдатка китүче егеткә тиешле күләмдә кием, азык-төлек һәм акча җыеп бирергә тиеш булган. Хәзерге көндә дә салада бу традиция сакланып калган: хәрби хезмәткә алынучы егетләр авыл яшьләре белән гармун уйнап, җырлар җырлап, урам әйләнәләр һәм шул вакытта кем күпме булдыра ала – шуның кадәр аларга акча яки башка кирәк-яраклар бирә.

Ревизия кенәгәләрендә түбәндәге санда хуҗалыклар һәм авылда яшәүчеләр теркәлгән:

1710–1711 елларда – 17 хуҗалык.

1716 елда – 26 кеше: 14 ир-ат, 12 хатын-кыз.

1719 елда – 20 ир-ат, хатын-кызларның саны билгесез.

1746 елда – 61 ир-ат, хатын-кызларның саны билгесез.

1764 елда – 78 кеше: 39 ир-ат, 39 хатын-кыз.

Диалектолог Нәҗия Борһанова мәгълүматлары күрсәткәнчә, элекке заманнарда Шепшеңәр халкы Төркәш, Югары Арбаш, Түбән Арбаш, Хәсән, Ямбулат авыллары халкы белән июнь ахырында Арбаш җыенын бәйрәм иткән. Белгәнебезчә, җыеннар Идел буе Болгар дәүләте чорында ук формалашкан һәм төрки халыкларның, аерым төркемнәренең нәсел бәйләнешләрен чагылдырган [Бурганова, с. 21].

Элек авыл хәзерге шикелле зур булмаган. Борынгы карталардан күренгәнчә, XX гасыр башына кадәр Шепшеңәрдә бары тик бер генә урам булган. Аны халык телендә Түбән урам, рәсми рәвештә Мәктәп (Школьная) урамы дип йөртәләр. Башта ул урам хәзерге кибеткә кадәр генә барган. Тора-бара, йортлар салган саен, көньякка таба үсеп, хәзерге Бакыйлар нәселе зиратына кадәр җиткән. Шуңа күрә торак пункт тәмамланган урынга шул яңа зиратны ачканнар. Анда ниндидер Бакый нәселенә караган кешеләрне генә җирләгәннәр. Яңа зират шул нәсел кешеләренең җирләрендә урнашкан булгандыр, мөгаен. Шунысы кызык, авылда беркайчан да Бакый исемле кеше яшәмәгән. Аның кем булуы, кайчан яшәгәнлеге бөтенләй аңлашылмый. Әгәр дә андый кеше биредә яшәсә, ул һичшиксез архив документларында күренер иде. Бәлки, ул кешенең ике исеме булгандыр. Әмма шунысы төгәл: әлеге кеше Үтән нәселенә караган, чөнки нәкъ менә шул нәсел кешеләре анда җирләнгән һәм җирләнә. Бакый нәселе дәвамчылары үзләренең бабаларының Тау ягыннан килгәнлеген сөйлиләр. Тау ягы дип Идел елгасының уңъяк яр буен атыйлар, аңа хәзерге Апас, Кама Тамагы, Кайбыч, Тәтеш районнары, өлешчә Буа һәм Яшел Үзән районнары керә. Ләкин Үтән нәселе соңыннан килгән нәсел түгел, ул башка нәселләр белән бер үк вакытта Шепшеңәрдә төпләнгән, ягъни XVIII гасыр башыннан ук билгеле.

Зират кына авылның зураюын тоткарлап кала алмаган, кешеләр зиратның икенче ягына да йортлар сала башлаганнар һәм шул рәвешле бу урам бик озынайган һәм хәзерге вакыттагы озынлыкка җиткән. Соңыннан урамның һаман озынаюын хуп күрмичә, шул урамга параллель рәвештә тагын бер урам барлыкка килгән. Анысы – халык телендә Югары урам, рәсми исеме – Урман (Лесная) урамы. Тик бу урам тегесе кебек артык үсә алмаган, чөнки Бөек Ватан сугышыннан соң халыкның саны кискен кими башлаган.

ДНК анализы (Y-хромосомалар) мәгълүматлары төрле авыл халкы арасында тыгыз нәсел бәйләнешләре булуын раслый. 2018 елда үткәрелгән ДНК-тикшеренүләр берникадәр нәтиҗә бирде.

Шепшеңәр авылында өч кешедән ДНК-тест алынды. Бу кешеләрнең фамилияләрен атамаска булдык. Гәрчә, төрле нәселләрдән булсалар да, ике кешенең (Битем һәм Дусай нәселләре вәкилләре) ДНКлары тулысынча бер-берсенеке белән туры килде. Димәк, якынча 400 ел элек Битем һәм Дусайның бабалары бер булган. Аларның анализларында 37 маркердан 36 сы туры килде. Аларның гаплогруппасы – G2a (M201). Бу гаплогруппаны «сванокарачаевская» дип йөртәләр, чөнки ул Карачай-Черкас Республикасы территориясеннән чыккан, ягъни Кавказ халыклары өчен хас. Бу гаплогруппа Идел буена 1300–1700 ел элек үтеп кергән һәм ул татарларда да күп очрый, аеруча Казан артында. Мәсәлән, бу гаплогруппа Теләче районының Олы Кибәхуҗа һәм Кече Кибәхуҗа авылларында, Лаеш районы Татар Сараланы саласында яшәүчеләрдә табылды. Алар якынча 800–1000 ел элек бер бабадан туганнар. Бу салаларга инде Казан ханлыгы чорында ук нигез салынган булганга, Шепшеңәр авылына шул яклардан килгән кешеләр төпләнгәннәр, дип фаразлый алабыз.

Шепшеңәрдә алынган өченче кешенең (Үтән нәселе вәкиленеке) гаплогруппасы – I1 (M-253). Бу гаплогруппа, нигездә, Скандинавия өчен хас. Татарлар арасында да ул сирәк очрамый. Бу гаплогруппа кешеләре Идел буенда инде Болгар чорында ук килеп урнашканнар. Нәкъ шундый ук гаплогруппа тагын ике кешедә табылды. Шуларның берсе – Югары Чура авылыннан Никитин фамилияле керәшен татары. 37 маркерның 35 туры килде, димәк, якынча 300–400 ел элек аларның бабалары бер булган. Моны болай аңлатырга мөмкин. Шепшеңәрдә XIX гасыр урталарында ике кеше чукынган. Аларның берсе Оренбург губернасына күчерелгән, ә икенчесе хакында архив материаллары арасында мәгълүмат юк. Димәк, анысы Югары Чура авылына күченгән булып чыга. Гадәттә, чукынган кешеләрне мөселманнар белән яшәтмәгәннәр, чөнки алар кире үз диннәренә кайтырга мөмкин булган, шуңа күрә аларны керәшеннәр яки урыслар яши торган торак пунктларга күчереп утыртканнар. Шунысы бар, Үтән нәселе вәкилләре дә, Югары Чурада яшәүче Никитин да үзләренең бабаларының Тау ягыннан килүләре хакында сөйлиләр. Чыгышлары Тау ягыннан булган тагын ике кешедә шул ук нәтиҗәләр чыкты. Димәк, Шепшеңәрдәге бер нәсел шул тирәдән күченеп килгән. Хәзер-

ге Татарстанның Чүпрәле районы Иске Шәйморза авылында яшәүче бер кешедә дә I1 (M-253) гапплогруппасы табылды. 37 маркерның 34 туры килде, димәк, якынча 400–600 ел элек аларның бабалары бер булган. Кыскасы, бу гаплогруппа Скандинавиядән Кырымга, аннан Идел буе болгарларына килгән булып чыга.

Кукмара районы Шепшеңәр саласына XVIII гасырның беренче яртысында гына нигез салынган, дигән караш яшәп килсә дә, архив чыганаклары нигезендә аның инде 1678 елда ук булуы исбатланды. Авылга Ишмәмәт Бәйки улы нигез салган, дип әйтә алабыз, чөнки биредә шул вакытта аның гаиләсе генә яшәгән. Авыл атамасының килеп чыгышы хакында төрле риваятьләр һәм фаразлар бар, тик алар, безнеңчә, дөреслеккә туры килми. Тел ягыннан тикшерсәк, аның марилар кушкан елга атамасыннан алынганлыгы күренә. Бу тирәләрдә элек мари кабиләләре яшәгән, тик бирегә татарлар килеп утыра башлагач, алар төньякка таба – Синәр (Синерь) елгасы буена күченеп киткән. ДНК-тестлар нәтиҗәләренә таянып, биредә яшәүчеләрнең иң ерак бабалары Кавказ һәм Скандинавия якларыннан Болгар җирләренә, ә аннан Казан артына килеп, Шепшеңәр авылына нигез салганнар, дип фаразларга мөмкин. XVIII гасырда Шепшеңәр халкының саны стабиль рәвештә үскән диярлек, тик яшьләрне хәрби хезмәткә алу һәм миграция аркасында бу процесслар бераз тоткарлык белән барган. 1678 елда бер генә хуҗалыктан торган торак пункт үскәннән-үсә барып, хәзерге көндә 100 йортлы матур авылга әверелгән.

Әдәбият

Бурганова Н.Б. О системе народного праздника джиен у казанских татар // Исследования по исторической диалектологии татарского языка (материалы исследования). Казань, 1982. 154 с.

Рамазанова Д. Тарихыбыз телгә килсә // Д. Рамазанова, М. Булатова // Милли-мәдәни мирасыбыз: Кукмара. Казан, 2016. Б. 97–146.

РДБАА. 350 ф., 2 тасв., 153 эш.

РДБАА. 350 ф., 2 тасв., 1143 эш.

РДБАА. 350 ф., 2 тасв., 1205 эш.

РДБАА. 1209 ф., 1 тасв., 6453 эш.

Татарская энциклопедия: в 6 т. / гл. ред. А.М. Мазгаров, отв. ред. Г.С. Сабирзянов. Казань: Институт татарской энциклопедии АН РТ, 2014. Т. 6: У–Я. 720 с., ил., карты.

Гайнетдинов Айдар Марсил улы,
филология фәннәре кандидаты, ТР ФА Ш. Мәрҗани исемендәге
Тарих институты өлкән фәнни хезмәткәре